

MEGIN STOÐ

BLAÐ MS-FÉLAGS ÍSLANDS

2. tbl. 2015 32. árg.

Efnisyfirlit

Þjónusta MS-félags Íslands	2
Frá formanni	3
Jóla kort og jóla skraut	4
Reykjavíkumaraþon 2015:	
Aldrei betri árangur	4
Símasöfnun	4
Alþjóðadagur MS 2015	5
Nýr heiðursfélagi	5
Námskeið MS-félagsins	6
Námskeið á haustönn 2015	7
Mannréttindi fatlaðra	8
Norræn samstaða MS-fólks	10
Kominn tími til að kveðja	12
Látum MS ekki stoppa okkur	14
Lífið með MS	18
Virkini í daglega lífinu	22
Hjálpin mín – fingurspelka	23
Úr leik og starfi	24

MS FÉLAG ÍSLANDS

MeginStoð

2. tbl. 2015, 32. árg.

ISSN 1670-2700

Útgefandi:

MS-félag Íslands,
Sléttuvegi 5,

sími 568 8620, fax: 568 8621
netfang: msfelag@msfelag.is,
vefsíða: msfelag.is

Ábyrgðarmaður:

Berglind Guðmundsdóttir

Ritstjórn:

Páll Kristinn Pálsson, ritstjóri
Berglind Guðmundsdóttir
Bergþóra Bergsdóttir
Jón Ragnarsson
Kristján Einar Einarsson
Sigurbjörg Ármannsdóttir

Auglýsingar:

Óflun ehf.

Umbrot og prentun:

Prentmet ehf.

Forsíðumyndina tók Páll Stefánsson.

Þjónusta MS-félags Íslands

Skrifstofa MS-félagsins að Sléttuvegi 5 í Reykjavík er opin virka daga frá kl. 10-15. Sími 568 8620 og netfang msfelag@msfelag.is. Skrifstofustjóri er Ingdís Líndal. Á skrifstofu starfa í sjálfböðavinnu Berglind Guðmundsdóttir, Bergþóra Bergsdóttir og Sigurbjörg Ármannsdóttir. Þær eru fróðar um MS-sjúkdóminn og þekkja vel til starfsemi félagsins. Á skrifstofu má nálgast upplýsingar um starfsemi félagsins og fá bæklinga, blöð og fræðsluefni tengt sjúkdómnum. Starfsmaður á skrifstofu sér um skráningu á námskeið, bókar íbúðina og viðtalstíma hjá félagsráðgjafa og formanni. Á skrifstofu eru til sölu minningarkort, gjafakort og tækifæriskort. Minningarkort og gjafakort má panta í síma 568 8620 eða á msfelag@msfelag.is. Hægt er að greiða með greiðslukortum eða millifærslu.

Félagsráðgjafi. Margrét Sigurðardóttir, félagsráðgjafi, er með viðtalstíma á föstudögum. Hægt er að panta viðtalstíma eða símaviðtal. Margrét hefur starfað lengi hjá félaginu og hefur góða þekkingu á MS-sjúkdómnum. Hún er einnig vel að sér um ýmis réttindamál. Hún sér um að skipuleggja námskeið fyrir nýgreinda, makanámskeið og foreldranámskeið.

Formaður er með viðtalstíma á þriðjudögum kl. 13:30-15 eða eftir samkomulagi. Gott er að hringja á undan sér og athuga með tíma.

Svæðanuddari er með viðveru á mánudögum. Nánari upplýsingar og tímapantanir í síma 898 2970 (Ingdís).

Á vefsíðu og fésbókarsíðu félagsins eru reglulega birtar fréttir sem tengjast félaginu og félagsmönnum og upplýsingar um viðburði. Á vefsíðunni er einnig að finna fræðslu um sjúkdóminn. Vefsíðan er í stöðugri endurskoðun og nýjum upplýsingum bætt við reglulega. Einnig er þar að finna myndir frá félagsstarfi og annan fróðleik auk upplýsinga um MS-Setrið. Þar er einnig að finna upplýsingar um spjallhópa og tengiliði félagsins víða um land. Hægt er að sækja um styrk til félagsins til að koma á fót og/eða efla spjallhópa utan höfuðborgarsvæðisins.

Íbúð MS-félagsins að Sléttuvegi 9 í Reykjavík stendur félagsmönnum og aðstandendum til boða, sjá nánar á vefsíðu. Íbúðin er í lyftuhúsi og sérútbúin fyrir fatlaða. Þurfi leigjendur á heimaþjónustu eða heimahjúkrun að halda á meðan þeir dvelja í íbúðinni, þarf leigjandinn sjálfur að ganga frá því áður en hann kemur í íbúðina. Sótt er um heimaþjónustu hjá Þórdísi Lindu Guðmundsdóttur í Þjónustumiðstöð Laugardals- og Háaleitis, Síðumúla 39, í síma 411 1500. Sótt er um heimahjúkrun hjá móttökuteymi Heimaþjónustu Reykjavíkur í síma 411 9600.

Frá formanni

Kæru félagar.

Engin lækning er enn fyrir hendi á helstu taugasjúkdómum og mænu- og heilaskaða en áætlað er að yfir einn milljarður manna um allan heim þjáist af sjúkdómum og skaða í taugakerfinu.

Fleiri greinast nú yngri en áður með MS-sjúkdóminn. Aukin þekking og betri tækni gerir kleift að greina sjúkdóminn fyrr en ella. Hér áður fyrr gátu einstaklingar verið með einkenni í mörg ár án greiningar. Þótt sárt sé að horfa á ungt fólk um tvítugt fá sjúkdómsgreininguna MS verður einnig að líta til þess að nú

eru til lyf sem hefta framgang sjúkdómsins og geta þar með komið í veg fyrir eða dregið úr skemmdum í miðtaugakerfi og þar með fötlun. En mikill vill meira. Ekki eru til lyf sem stöðva alveg framgang sjúkdómsins eða lækna hann. Mun meira fé þarf til rannsókna á taugakerfinu svo athygli vísindasamfélagsins beinist í þá átt.

Á vormánuðum var að frumkvæði Mænuskaðastofnunar Íslands hrundið af stað þjóðaráttakinu *Stattu með taugakerfinu*, þar sem öll taugafélögin á Íslandi stóðu saman að því að óska eftir stuðningi íslensku þjóðarinnar við beiðni þeirra um að Sameinuðu þjóðirnar geri að þróunarmarkmiði sínu að efla rannsóknir á taugakerfinu svo finna megi lækningu við sjúkdómum og skaða í taugakerfinu. Með því yrði veitt umtalsverðu fjármagni til verkefnisins á komandi árum. Rúmlega 26 þúsund Íslendingar svöruðu ákallinu og skrifuðu undir áskorun þessa efnis. Ný þróunarmarkmið Sameinuðu þjóðanna til næstu fimmtán ára verða tekin til samþykktar nú í september og er von mín að vel verði tekið í áskorun Íslendinga.

Deilur innan heilbrigðiskerfisins, uppsagnir og niðurskurður eru áhyggjuefni og erfiðar þeim sem treysta á þjónustuna. Sérstaklega er áhyggjuefni hversu erfiðlega gengur að komast að hjá taugasérfræðingi. Mikið álag er á taugadeild Landspítalans en þar er unnið mjög gott starf við að sinna okkar fólki.

MS-félagið leggur áherslu á fræðslu og þjónustu við félagsmenn. Að venju er boðið upp á ýmis námskeið á haustönn, svo sem námskeið fyrir nýgreinda og nám-

Berglind Guðmundsdóttir.

skeið til að efla líkama og sál svo sem jóga og reiðnámskeið. Aðsókn að námskeiðum fyrir nýgreinda er ávallt góð. Ég hvet félagsmenn til að fara inn á vefsíðu félagsins og skoða þau námskeið sem í boði eru og skrá sig á þau námskeið sem áhugi er fyrir, jafnvel þó þau hafi ekki verið auglýst á næstunni. Námskeiðum er komið á eftir eftirspurn. Námskeið framundan eru alltaf auglýst í fréttadálki á vefsíðu félagsins.

Í 1. tbl. MeginStoðar 2015 var auglýst fyrirhuguð útgáfa fjögurra fræðslubæklinga á vormánuðum en vegna óviðráð-

anlegra ástæðna hefur útgáfan dregist. Vonir standa þó til að af útgáfunni verði fyrir áramót.

Alþjóðadagur MS sem haldinn var í maí sl. var tileinkaður *aðgengi* í víðasta skilningi þess orðs. Þá er m.a. átt við virkni og aðgengi að samfélaginu. Virkni í lífinu er hverjum einstaklingi nauðsynleg. Rætt er um valdeflingu (empowerment). Ein af skilgreiningum valdeflingar er sú að fólk er hvatt til að finna kraftinn í sjálfu sér til að vinna að eigin velferð og lífsgæðum. Þá tekur einstaklingurinn virkan þátt í að móta líf sitt og þær aðstæður sem hann býr við.

Sjúkdómur eins og MS hefur áhrif á fjölskyldu einstaklingsins. Nauðsynlegt er að veita fjölskyldu og aðstandendum stuðning. Huga þarf að fræðslu og stuðningi við þann hóp. Einkenni sjúkdómsins eru margvísleg og er MS oft kallaður sjúkdómurinn með 1000 andliti og geta honum fylgt margar félagslegar og andlegar áskoranir. Oft er erfitt að tala um sjúkdóminn við þá sem þekkja ekki til hans. Fræðsla skiptir því miklu máli. Félagið heldur úti vefsíðu en þar er að finna ýmsan fróðleik, fréttir um það sem er á döfinni, námskeið og þjónustu félagsins.

Ég þakka öllum þeim sem styrkt hafa félagið á einn eða annan hátt og gert okkur kleift að halda úti öflugum starfi. Án stuðnings almennings og styrktaraðila gæti félagið ekki haldið úti þjónustu við félagsmenn.

Berglind Guðmundsdóttir

Jóla kort og jóla skraut MS-félagsins

Eins og undanfarin ár mun MS-félagið selja jóla kort til styrktar starfsemi sinni. Listamenn hafa gefið myndir sínar á kortin og nú í ár gefur Eggert Pétursson okkur einstaklega fallega mynd af sortulyngi.

Kortin verður hægt að kaupa á skrifstofunni og hjá sölumönnum víða um land. Nánar auglýst á vefsíðunni og á fésbókarsíðunni í byrjun nóvember. Kortin eru með eða án texta og kosta sjö saman í pakka 1.000 kr.

Auk kortanna mun félagið selja jóla skraut. Um er að ræða þrjár mismunandi gerðir sem hannaðar voru fyrir félagið og unnar úr filti. Sex stykki (2x3) eru saman í fallegri pakkingu á 1.500 kr. – Tilvalið sem tækifærisgjöf um jólin eða í jólapakkann.

Félagið selur einnig jóla kort með mynd Tolla frá fyrra ári og eldri jóla kort með fuglamyndum Eddu Heiðrúnar Backman, 7 stk. í pakka á 1.000 kr.

Þessi fallega mynd af sortulyngi eftir Eggert Pétursson prýðir jóla kort MS-félagsins 2015.

Reykjavíkumaraþon 2015: Aldrei betri árangur

MS-félagið þakkar öllum þeim sem hlupu til styrktar félaginu og þeim sem styrktu hlauparana með framlögum. Alls söfnuðust 2.278.500 kr. fyrir MS-félagið sem er heilli milljón meira en safnaðist í fyrra sem þótti mjög gott – og þykir enn. Alls hlupu 112 einstaklingar fyrir félagið og ein boðsveit. Eins og í fyrra verður söfnunarfénu varið til félags- og fræðslustarfsemi.

Símasöfnun

Nú í haust verður efnt til símasöfnunar meðal almennings, eins og mörg undanfarin ár. Viðtökur hafa ávallt verið góðar og þökkum við fyrir velvild í garð félagsins. Þeir sem styrkja félagið um 3.000 kr. eða meira standur til boða að fá að gjöf þrjú tækifæriskort með myndum eftir Eddu Heiðrúnu eða bókamerki með mynd eftir hana.

Mikið húllumhæ var í MS-húsinu 27. maí sl. þegar félagið hélt sumarhátíð sína í tilefni alþjóðlega MS-dagsins. Dagurinn var tileinkaður aðgengi, í víðasta skilningi þess orðs.

Félagsmenn og velunnarar félagsins létu sig ekki vanta og var fullt hús og útisvæðið vel nýtt.

Að venju var margt til skemmtunar. Töframaðurinn Einar einstaki sýndi töfra-brögð við góðar undirtektir og hin glæsilega söngkona María Ólafs tók nokkur lög. Margir létu taka mynd af sér með söngkonunni og fengu eiginhandararitun. Að sjálfsögðu var svo Hoppukastalinn á sínum stað í garðinum.

Í sjúkrahjálfunarsal var kynning á stórum sem smáum hjálparkækjum og vörum frá Eirbergi, Fastus, Rekstrarlandi, Rekstrarvörum og Stoð.

Opið var á vinnustofu MS-Setursins þar sem sjá mátti alla fallegu munina sem fólkið okkar hefur unnið af mikilli natni, svo sem grjónapokana vinsælu, kerti, skart, kort og skrautmuni.

Atlantsolíubíllinn bauð upp á pylsur og drykki og MS-félagið bauð upp á frostpinna og ávexti.

Á hátíðinni gaf félagið gestum sínum falleg og sumarleg buff með merki MS-félagsins og nýprentuð kynningarkort með upplýsingum um MS-sjúkdóminn og félagið.

Nýr heiðursfélagi

Á aðalfundi MS-félagsins 9. maí sl. var María Þorsteinsdóttir, fyrrum formaður, gerð að heiðursféлага MS-félagsins fyrir einlægan áhuga hennar á málefnum MS-fólks og óeigingjarnt starf í þágu félagsins í 45 ár.

Það er félaginu sönn ánægja að bæta Maríu í hóp heiðursféлага MS-félagsins þar sem fyrir eru Margrét Ólafsdóttir, John Benediktz, Helgi Seljan og Sverrir Bergmann, sem nú er látinn.

Sjá má viðtal við Maríu í 1. tbl. MeginStoðar 2015.

Námskeið á vegum MS-félags Íslands

Námskeið í boði á haustönn 2015 eru með fyrirvara um lágmarkspáttöku. Ítarlegar lýsingar má finna á vefsíðunni www.msfelag.is. Skráning á námskeiðin og upplýsingar fást á skrifstofu félagsins í síma 568 8620 eða með tölvupósti á msfelag@msfelag.is. Sjá námskeið í boði í töflu á næstu síðu.

LÍKAMSRÆKT OG ÞJÁLFUN

Líkamsrækt og þjálfun er okkur MS-fólki, sem og öðrum, afar nauðsynleg. Á haustönn stendur félagsmönnum til boða jóganámskeið sem haldið er í MS-húsinu að Sléttuvegi 5 og reiðnámskeið í samvinnu við Hestamannafélagið Hörð í Mosfellsbæ. Nánari upplýsingar um námskeiðin á vefsíðu og fésbókarsíðu félagsins en eins er hægt að hringja í síma 568 8620 og fá upplýsingar.

Undanfarin ár hefur MS-félagið staðið fyrir jafnvægis- og styrktarþjálfun í samstarfi við Reykjalund. Þessi þjálfun hefur mælst vel fyrir hjá þeim sem hafa nýtt sér hana en þó er nú svo því miður komið að aðsókn er ekki næg til að halda úti jafnvægisnámskeiði í húsi félagsins.

Ýmislegt er þó í boði úti í bæ, bæði vatnsleikfimi og æfingatímar í tækjasal. Sjúkraþjálfunarstöðvar eins og t.d. Gáski, Bati, Styrkur og Reykjalundur bjóða mánaðarkort fyrir almenna heilsurækt í tækjasal þar sem útbúin er einstaklingsmiðuð áætlun, fólk fær til sögn og sér svo sjálft um að mæta og þjálfast. Þar er aðhald minna heldur en var á námskeiðum félagsins og þarf góðan sjálfsaga.

MS-félagið mun leita leiða til að geta áfram boðið MS-fólki þjálfun við hæfi og mun það verða auglýst á vefsíðu og fésbókarsíðu félagsins þegar þar að kemur.

NÁMSKEIÐ FYRIR NÝGREINDA

Tími: 8 skipti.

Staður: MS-húsið að Sléttuvegi 5.

Verð: 5.000 kr. Þeir sem eru búsettir utan höfuðborgarsvæðisins geta sótt um ferðastyrk.

Lýsing: Námskeiðið er fyrir MS-fólk með nýlega greiningu (6 mán. til 3 ár) og byggist á fræðslu og umræðum. Markmið námskeiðsins er að fólk fræðist um MS, kynnist öðrum með sjúkdóminn og fái stuðning.

Á dagskrá verða umræður um tilfinningaleg viðbrögð við sjúkdómsgreiningunni og áhrif MS á daglegt líf. Kynntar eru leiðir til að aðlagast betur sjúkdómnum og efla styrk þátttakenda.

Þátttakendur eru 6-8. Hægt er að stofna sjálfs- hjálparhóp í lok námskeiða.

Umsjón: Sigríður Anna Einarsdóttir, félags- og fjölskylduráðgjafi. Fleira fagfólk kemur einnig að námskeiðinu.

REIÐNÁMSKEIÐ, ÞJÁLFUN Á HESTBAKI

Tími: Vikulega í 10 vikur í október – desember.

Staður: Reiðhöllin í Mosfellsbæ.

Verð: 30.000 kr. fyrir MS-fólk.

Lýsing: MS-félagið, í samstarfi við Fræðslunefnd fatlaðra hjá Hestamannafélaginu Herði í Mosfellsbæ, býður upp á reiðnámskeið eða þjálfun á hestbaki. Ekki þarf annað en góðan hlýjan fatnað þar sem innifalið í námskeiðsgjaldinu er allur nauðsynlegur útbúnaður, svo sem hjálmur, reiðtygi og hnakkur.

Eingöngu eru notaðir rólegir og gæfir hestar og teymt undir hverjum og einum. Einn til þrjár leiðbeinendur eða sjálfboðaliðar ganga með hverjum hesti, allt eftir getu og þörfum þátttakanda. Að öllu jöfnu fer þjálfunin fram inni í Reiðhöllinni en ef aðstæður eru góðar og þátttakandi treystir sér til er farið út. Það er þó kalt í Reiðhöllinni og því nauðsynlegt að mæta í hlýjum fatnaði.

Fræðslunefnd fatlaðra hefur um þó nokkurt skeið boðið upp á reiðnámskeið fyrir fatlaða, aðallega börn en þó einnig fyrir eldri. Góð aðstaða er því fyrir fatlaða, bæði hvað varðar aðkomu að Reiðhöllinni sem og að komast á bak hestunum.

Umsjón: Berglind Inga Árnadóttir, reiðkennari og eigandi hestanna og Fríða Halldórsdóttir sem þekkir vel til MS-sjúkdómsins. Til aðstoðar eru félagsmenn Hestamannafélagsins Harðar og sjálfboðaliðar.

HEILBRIGÐISSTOFNUN
SUÐURLANDS

vodafone

samskip

Námskeið á haustönn 2015

Námskeið	Fyrir hverja?	Markmið	Stutt lýsing	Umsjón
Reiðnámskeið	MS-fólk	Bæta jafnvægi og styrkja lífkama og sál.	Námskeiðið er vikulega, klukkutíma í senn, tvískipt.	Berglind Inga Árnadóttir, reiðkennari, og Fríða Halldórsdóttir.
Yoga	Félagsmenn	Ílka og fá fræðslu um yoga, heimspeki, mataræði, siðfræði, trú, meðvirkni, orkuskipti og orkuskipti. Yoga er heilbrigðisvísindi.	Námskeiðið er þrisvar í viku; mánudaga og miðvikudaga kl. 16:15-17:30 og laugardaga kl. 9-10:15 eða kl. 10:30-11:45.	Birgir Jónsson, Ananda Yoga.
Námskeið fyrir nýgreinda	MS-fólk með nýlega greiningu (6 mán. til 3 ár)	Fræðast um sjúkdóminn, kynnst öðrum með sjúkdóminn og fá stuðning.	Námskeiðið byggist á fræðslu og umræðum og er í 6 skipti í 2 klst. í senn. Fjöldi þátttakenda er 6 til 8.	Margrét Sigurðardóttir og Sigríður Anna Einaradóttir félags- og fjölskylduráðgjafar.
Makanámskeið	Maka MS fólks	Fá fræðslu, deila reynslu og hitta fólk í svipaðri stöðu.	Námskeiðið byggist á fræðslu og umræðum og er í 5 skipti í 2 klst. í senn. Fjöldi þátttakenda er 6 til 8.	Sigríður Anna Einaradóttir, félags-, fjölskyldu- og hjónaráðgjafi.
Virkni og vellíðan	MS-fólk með eldri greiningu (+5 ár)	Fá fræðslu, taka þátt í umræðum, stuttum verkefnum og að setja sér markmið til að öðlast meiri lífsgæði og vellíðan.	Námskeiðið byggist á fræðslu og umræðum og er í 6 skipti í 2 klst. í senn. Þátttakendur eru 6 til 8.	Margrét Sigurðardóttir, félags- og fjölskylduráðgjafi.
HAM - hugræn atferlismeðferð	MS-fólk	Tilfinna sér hugsun og hegðun sem bætur aðstæður og líðan.	Námskeiðið er vikulega í 12 vikur, með 2 mánaðarlegum upprifunartímum.	Pétur Hauksson, geðlæknir.
Foreldranámskeið	Foreldri/a sem eiga uppkomin eða yngri börn með MS-sjúkdóminn	Fá fræðslu, ræða og miðla reynslu sinni og kynast öðrum foreldrum í svipuðum aðstæðum.	Námskeiðið byggist á fræðslu og umræðum og stendur yfir einn laugardag kl. 10-15.	Margrét Sigurðardóttir og Sigríður Anna Einaradóttir, félags- og fjölskylduráðgjafar.
Námskeið fyrir börn MS-fólks	Börn MS-fólks á aldrinum 8 - 14 ára	Veita börnum MS-fólks tækifæri til að hitta börn í sömu stöðu í skipulögðu og skemmtilegu umhverfi. Gefa þeim færi á að ræða við jafnaldra sína um og fá innsýn í hvernig hægt er að takast á við margbreytilegar aðstæður og fá fræðslu.	Námskeiðið er haldið um helgi, kl. 11-15 báða dagana, með eftirfylgni einn eftirmiðdag. Námskeiðið er byggt upp á afsliðandi hátt með ákveðnu skemmtigildi og byggist á fjölbreyttum umræðum og verkefnavinnu.	Vilborg Oddsadóttir, félagsráðgjafi, og Hanna Björnsdóttir, félagsráðgjafi og MA í fötlunarfræðum.
MS, konur og kynlíf MS, karlar og kynlíf	Konur með greiningu um MS-sjúkdóm Karlar með greiningu um MS-sjúkdóm	Fá fræðslu um MS og nán samskipti, bein og óbein áhrif MS á kynlíf og kynsvörun og núverandi þekkingu á því sviði. Fræðast um leiðir til úrbóta og hugtakið „gott kynlíf“.	Námskeiðin byggist á fyrirlestrum, stuttum verkefnum og umræðum. Í upphafi námskeiðs verður farið í námskeiðsreglur sem auðveldaða þátttöku.	Jóna Ingibjörg Jónsdóttir, hjúkrunar- og kynfræðingur.
Minnisnámskeið	MS-fólk	Takast á við minniserfðleika með því að deila reynslu og vinna saman að því að finna lausnir.	Námskeiðið er í 6 skipti ásamt einum tíma í eftirfylgni nokkrum vikum síðar.	Claudia Ósk H. Georgsdóttir, taugasálfræðingur.

eftir Heiðu Björgu Hilmisdóttur, varaformann MS-félags Íslands

Á árlegum aðalfundi evrópusamtaka MS-félaga í Evrópu var að þessu sinni farið yfir hvernig miðar í átt að framtíðarsýn samtakanna. Spurningin hvort við erum hjálpar-samtök eða mannréttinda-samtök var mikið rædd, því markmið samtakanna er í grunninn barátta fyrir mannréttindum fatlaðra.

Heiða B. Hilmisdóttir

Helsta markmið EMSP er að efla vald MS-félaganna í Evrópu og styrkja þau félög sem þurfa á því að halda til að tryggja að MS-fólk fái hvarvetna réttmæta þjónustu. Sérstök áhersla hefur verið á að vinna með þeim löndum sem eru lægst á MS Barómetri EMSP, en hann sýnir hvernig lönd standa miðað við hvert annað hvað varðar aðgengi að lyfjum, endurhæfingu, meðferð og svo framvegis. Sendinefnd frá EMSP hefur lagt sérstaka áherslu á þau lönd sem koma verst út með því að taka þátt í fundum þar sem kallaðir eru saman helstu áhrifaáðilar í hverju landi þar sem farið er yfir stöðuna og hvað þarf að gera í hverju landi til að bæta stöðu MS-fólks.

Gera gott betra

Mikilvægt er að muna að þó að lönd séu efst á barómeternum eins og við þýðir það ekki að allt hjá okkur sé í lagi. Á Norðurlöndunum er horft sérstaklega á tækifæri til að taka þátt í lífinu, fá stuðning og hjálp til að lifa, læra og vinna. Það styrkir öll félögin að auka samstarf meðal félaganna. Sem dæmi þá er sænska MS-félagið eitt af stofnfélögum pólska MS-félagsins. Það

studdi og leiðbeindi fólkinu þar við að búa til félag og hjálpa því af stað.

Því miður fékk EMSP ekki stuðning frá Evrópu-þinginu eins og undanfarin ár og því hefur félagið minna fé til ráðstöfunar næstu þrjú árin en síðustu ár. En engu að síður er EMSP með margt á þjónunum og stefnt er að því að félögin fjórtíu og eitt sem standa að samtökunum geti sent sjálfbæðiáðila á fundi og til að sinna ákveðnum verkefnum í stað þess að sjálf samtökin geri það.

Ráðstefna EMSP

Í framhaldi af aðalfundinum var ráðstefna sem 150 manns viðsvegar frá Evrópu sótti, þar sem umræður snérust að sjálfsögðu um hvernig við getum unnið að réttindum fólks með MS, aðgengi að meðferðum og hvernig við getum bætt stöðuna í Evrópu. Í framhaldi af ráðstefnunni voru sett fram tíu meginþemu sem fram komu á henni.

Atvinnutækifæri fólks með MS

Framkvæmdastjóri EMSP, Maggie Alexander, fór yfir áherslur og hjálparefni sem tekið hefur verið saman. MS-fólk sem er í vinnu upplifir sig heilbrigðara en annað fólk og virkara samfélagslega. Fólk með MS í Evrópu virðist hafa að meðal-

tali um 18 ára styttri viðkomu á vinnumarkaði, það kostar samfélögin í Evrópu að minnsta kosti 25 billjón evrur. Það er því ekki bara hagur MS-fólks að gera því kleift að taka þátt í atvinnulífinu.

Samstaða MS-fólks

Á ráðstefnunni buðum við tvö ný félög velkomin, Tyrkland og Moldavíu, en það er eitt af meginmarkmiðum EMSP að fá félögin til að starfa saman og styrkja hvert annað. Nú er 41 félag og 36 Evrópulönd meðlimir í regnhlífar-samtökunum sem EMSP eru.

Ráðstefna Ungra með MS

Samhliða EMSP ráðstefnunni var sérstök ráðstefna fyrir ungt fólk í öðrum sal þar sem það ræddi saman án þess að eldra lið væri neitt að trufla. Það lukkaðist vel. EMSP hefur þrjá unga MS talsmenn sem stýrðu þessum hluta, þau Trishna Bharadia, George Pepper and Shana Pezaro.

Aðalurmæðuefnið var hvaða áhrif MS hefur á sambönd og hvernig maður sér sjálfan sig. Niðurstaða og skilaboð sem þessi ráðstefna sendi frá sér til MS-fólks voru: „Go for it“ – allir eiga sín tækifæri, það þarf bara að koma auga á þau. „Just do it“ – MS er bara ástand en

ekki sjúkdómur sem þarf að stjórna öllu lífi þínu.

Ungt fólk sem hefur tekið þátt í „Believe and Achieve“

Á ráðstefnunni í fyrra var kynnt verkefni sem EMSP kallar „Believe and Achieve“. Það gengur út að að búa til tækifæri fyrir ungt fólk með MS til að öðlast reynslu á vinnu- markaði í samstarfi við atvinnulíf- ið. Þrjú ungmenni sögðu okkur frá sinni reynslu og hvaða áhrif þetta tækifæri hefur haft á þeirra líf. Það er mikill áhugi meðal fyrirtækja á að taka þátt og við bindum miklar vonir við þetta verkefni. Vandamálið er að það eru ekki nógu margir sem sækja um og þau vita ekki alveg af hverju. Ungu fólkið heldur að það sé meðal annars vegna þess að fólk veit ekki að EMSP er til. Emsp hefur búið til leiðbeiningar, sem nálgast má á vefslóðinni: http://emsp.org/attachments/article/299/EMSP_PACT.pdf

Sérhæfðir MS-hjúkrunarfræðingar

Flestir með MS þekkja hve mikilvægur góður hjúkrunarfræðingur getur verið. Menntun hjúkrunarfræðinga er eitt af aðaláherslumálum formanns EMSP, Anne Winslow. Námskeið EMSP fyrir hjúkrunarfræðinga er nú aðgengilegt á netinu á fimm tungumálum. Menntunin fer fram með margvíslegum hætti, texta, myndböndum, prófum, hugmyndalist og fleiru. Þetta hefur verið samþykkt af félögum hjúkrunarfræðinga í sex löndum sem sérmenntun og það er mikilvægt að MS-félögin kynni þennan

möguleika fyrir félögum hjúkrunarfræðinga um alla Evrópu.

Það er mikill áhugi frá mörgum löndum en það sem er dýrt er að þýða síðuna. Ef fólk getur hins vegar hugsað sér taka námið til dæmis á ensku þá væri hægt að taka það strax í notkun hér á landi. Yfir 800 hjúkrunarfræðingar hafa útskrifast nú þegar. Sjá vefslóðina: <http://msnursepro.org/>

Sýnum fólk með MS í Evrópu

EMSP hefur haldið áfram með verkefni sem kallast „Under pressure“ og byggist á stuttum myndböndum sem sýna MS-fólk í daglega lífinu. Myndirnar eru að fá góða dreifingu innan Evrópu. Settar hafa verið upp sýningar á götum og torgum og myndirnar sýndar í sjónvarpsþáttum. Á ráðstefnunni núna var kynnt ný mynd frá Estóníu sem sjá má á vefsíðunni.

Hollur matur fyrir MS-fólk eins og annað fólk

Í fyrsta skipti var áhersla á næringu á EMSP ráðstefnu og þá sérstaklega fólk með MS og meira að segja var efnt til uppskriftsamkeppni. Það skiptir miklu máli fyrir alla að borða heilsusamlegan mat til að halda heilsu og orku. Ráðleggingar fyrir MS fólk eru ekki frábrugðnar ráðleggingum fyrir aðra nema að mælt er með auknu magni af D-vítamíni.

MS-fólk á netinu: ehealth, mhealth, social media

Hluti ráðstefunnar var tekinn undir umræður og kynningar á rafrænum „hjálpartækjum“ sem hægt er að finna á netinu, öpp í síma og svo framvegis. Líklegt er að í framtíðinni muni samtál læknis og sjúklings fara meira fram með rafrænum hætti en nú er. Einnig eru margar leiðir færar fyrir fólk að skrá upplýsingar og eiga samskipti, meðal annars í gegnum allskonar samskiptamiðla.

HealthUnlocked er síða þar sem fólk getur farið inn og fengið upplýsingar um hvar finna má upplýsingar um sjúkdóma og sjúklingafélög sem geta hjálpað. Þar er líka hægt að fá mentor stuðning. Sjá vefslóðina: <https://healthunlocked.com>

Stofnfrumur og framtíðin

Stofnfrumumeðferðir fyrir MS fólk er eina meðferðin sem þarf aðeins að beita einu sinni og stoppar sjúkdóminn en ekki bara einkenni hans eða „tefur“ sjúkdóminn samkvæmt sérfræðingi frá Uppsala. Meðferðin hentar hins vegar alls ekki öllum og er langt frá því að vera auðveld eða hættulaus en virðist sérstaklega henta vel ungu fólki. Hann lagði áherslu á að MS er í raun bólgusjúkdómur en ekki taugasjúkdómur. Bólgurnar skemma taugarnar og því eru öll einkenni frá taugakerfinu. ■

Norræn samstaða MS-fólks

eftir Heiðu Björgu Hilmisdóttur, varaformann MS-félagsins

Á stjórnarfundum samtaka MS-félaga á Norðurlöndum í vor var rætt um hvernig við getum nýtt samstarfið á næstu árum en í undirbúningi er framkvæmdaáætlun sem vinna á markvisst eftir. Við sem sátum fundinn vorum send heim með verkefni og á fundinum í haust munum við fara yfir allt starfið og hvernig við getum unnið sem öflugast saman. Starfinu er stýrt frá skrifstofu sem flyst á milli Norðurlandanna á tveggja ára fresti. Það hefur reynst félögum vel að vinna saman og mikill samanburður er á milli landa hvað varðar lyfjamál og meðferðir en félögin deila líka sínum hugmyndum og verkefnum. Við höfum trú á að stærri löndin geti stutt betur okkur sem eru með lítil félög. Einnig var rætt um möguleika á því að styðja baltnesku löndin.

Félögin í Danmörku og Noregi hafa síðustu ár lagt áherslu á ungt fólk og börn með MS. Sífeltil fleiri börn og unglingar greinast með MS og mikilvægt að geta aðstoðað þau og fjölskyldur þeirra með öflugum hætti.

Börn fá líka MS

Í Noregi hefur öflugt starf verið unnið síðustu ár varðandi börn með MS, haldin námskeið fyrir lækna og fleira. Þau hafa séð að börn með MS eru að rekast á erfiðar hindranir í skóla og því hefur félagið verið með markvissa kennslu fyrir kennara og menntastofnanir.

Fulltrúar á Norðurlandafundinum.

Í Noregi er komin sérstök eining fyrir börn með MS, þar sem barnataugalæknar sem hafa sérhæft sig í MS-sjúkdómnum starfa ásamt sérhæfðum hjúkrunarfræðingum og sálfræðingum sem börnin og foreldrar geta fengið hjálp frá.

Félagið hefur einnig boðið unglungum milli 13 og 19 ára upp á viðburði til að þeir geti komið saman og kynnst. Þau hafa reyndar gert það sama fyrir börn sem eiga náinn ættingja með MS, eins og foreldri eða systkini, því það getur verið flókin staða líka að finna sig í. Ráð frá Noregi til hinna félaganna, sem eru að byrja að þjónusta börn meira, er að leita til barnasjúkdómafélaga til að fá hugmyndir. Það er þeirra reynsla að fyrir börn með MS séu

stærstu vandamálin félagsleg og í skóla.

MS og fjáröflun

Í Danmörku hefur félagið unnið mjög mikið með fjáraflanir og vitundarvakningu. Mikið var rætt um hvernig hægt er að safna fé án þess að félögin verði fjárhagslega háð fyrirtækjum. Áhugi er meðal norrænu félaganna að hafa norræna vitundarvakningu í anda verkefnisins „kysstu MS bless“, þar sem grænar varir eru merki herferðarinnar. Þeir fjármunir sem safnast fara í rannsóknir á MS-sjúkdómnum sem er jú mjög mikilvægt að auka. Gaman væri ef Ísland gæti tekið þátt í því en það verður að koma í ljós. ■

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Reykjavík

A. Margeirsson ehf
AB varahlutir ehf
AD Travel ehf
Aðalmálun ehf
Aðalvík ehf
Arka heilsuvörur ehf
Arkitektastofan OG ehf
Arkís arkitektar ehf
ASK Arkitektar ehf
Athygli ehf
Auglýsingastofan ENNEMM
Álnabær ehf, verslun
Áltak ehf
Áman ehf
Árni Reynisson ehf
Ásbjörn Ólafsson ehf
ÁTVR Vínubúðir
B M Vallá ehf
Barnalæknaþjónustan ehf
Ber ehf, vinheildsala
Bifreiðastillingar Nicolai
Bifreiðaverkstæði Svans ehf
Birkir Baldvinsson hf
Birtingur ehf
Bílalíf, bílasala
Bílamálun Sigursveins Sigurðssonar
Bílastjarnan
Bíóhljóð ehf
Blaðamannafélag Íslands
Blikksmiðja Reykjavíkur
Blómasmiðjan ehf
Borgarpylsur
Bókaútgáfan Hólar ehf
Bókaútgáfan Salka ehf
Bókhaldsstofa Haraldar slf
Bónus
Brauðhúsið ehf
Brimborg ehf
Brúskur hársnyrtistofa, s: 5877900
Búálfurinn
Búseti svf
Cafe Roma
Central ehf, tannsmíðastofa
Creditinfo
Danica sjávarafurðir ehf
Dómkirkjan í Reykjavík
Dúktak ehf
Dýragarðurinn ehf
E.T. hf
Efling stéttarfélag
Efnamóttakan hf
Eignamiðlunin ehf
Eignaskipting ehf
Endurskoðendapjónustan ehf
Ergo fjármögnunarþjónusta Íslandsbanka
Erla, hannyrðaverslun
Ernst & Young ehf

Fasteignasalan Þingholt ehf
Félag íslenskra bifreiðaeigenda
Fiskmarkaðurinn ehf
Fínka ehf, málningarverktakar
Fjarvirkni slf
Fjeldsted & Blöndal lögmannsstofa slf
Flugfreyjufélag Íslands
Formprent ehf
Formverk
Fóttaðgerðastofan Gæfuspor, hjúkrunar-
heimilinu Sól túni 2
Fréttatíminn
Fröken Júlía ehf
Föt og skór ehf
Gallerí Fold
Gallerí Garður ehf, garðyrkjuþjónusta
Gamla smiðjan
Garðmenn ehf
Garðs Apótek ehf
Gáski sjúkrapjálfun ehf
GB Tjónaviðgerðir ehf
Gengur vel ehf
Genís hf
Ginger slf

Gistihúsið Víkingur ehf
Gjögur hf
Gjörvi ehf
GLÁMA-KÍM arkitektar
Gleraugnasalan 65 slf
Glítur ehf
Glóey ehf
Gluggasmiðjan ehf
Golfskálinn, golfverslun
Gray Line Iceland
Green Energy Iceland ehf
Grettir Guesthouse ehf
Guðmundur Arason ehf, smíðajárn
Guðmundur Jónasson ehf
Guðmundur Kristinsson, múrara- og húsa-
smíðameistari
Gullsmiður Eyjólfur Kúld
Gunnar Eggertsson hf
Gúmmisteypa Þ. Lárusson ehf
H og S byggingaverktakar ehf.
Hafgæði sf
Halldór Jónsson ehf
Hamborgarabúlla Tómasar - Við erum öll
jöfn

Protefix

- tannlím, púðar og hreinsitöflur

Kynntu þér málið
- fæst í apótekum

Hafðu samband og sjáðu hvað ég get gert fyrir þig
- örugg og persónuleg þjónusta.

AÐAL-TANNSMÍÐASTOFAN
Íris Bryndís Guðnadóttir
klinískur tannsmíðameistari og tanntæknir
Hátúni 8 • jarðhæð • sími 552 5511 • irisbg@vortex.is

Kominn tími til að kveðja

eftir Jón T. Ragnarsson.

Ég byrja á því að minnst vinar míns Jóa Möller sem við fylgdum til grafar 12. ágúst síðastliðinn. Jói var fæddur 30. maí 1963 og dó 4. ágúst 2015. MS-sjúklingur til margra ára en tók því af miklu æðruleysi og var ávallt glaður og mætti vel á fundi þó svo að heilsan væri ekki upp á sitt besta. Vertu sæll vinur.

***

Fyrir mörgum árum síðan kynntist ég líttillega manni sem sagðist vera löggiltur hálfviti og hafði bréf þar um ávallt meðferðis. Ég vil reyndar taka fram að maðurinn var með heilbrigðari mönnum, glaðvæ og vann sína vinnu. Nú undanfarið hafa bréf borist til mín og þau nokkur. Í þessum bréfum stendur að ég sé orðinn löggilt gamalmenni og við nánari athugun mun svo vera. Ég er því eins og löggilti hálfvitinn sem mér er svo minnisstæður, komin með bréf þess efnis að vera orðinn löggilt gamalmenni. Þess vegna verð ég að ljúka þessum skrifum mínum í MS-blaðið og hætta í stjórn þess, því gamalmennum er ekki treystandi fyrir svo mikilvægri stöðu og skrifin geta farið að verða gamalmennagrobb. Þetta verður því minn síðasti pistill, eða þar til ég geng í barndóm aftur.

***

Hér á Eyjafjarðarsvæðinu hefur MS-sjúklingum fjölgað nokkuð og er leitt að ekki skuli vera hægt að sporna þar á móti, en svona er veruleikinn því miður. Fundirnir okkar eru fjölmennir og þar ríkir kátína, formlausir fundir sem duga okkur allvel. Það er svo að á þessum fundum er vinskapur og einlægni og við treystum hvert öðru og ávallt reiðubúin til hjálpar ef það er þörf á því. Það er notalegt að geta rabbað við sessunaut sinn sem er með sama krankleika og maður sjálfur og vita að hann man sennilega ekki neitt eftir því daginn eftir.

***

Það er búin að vera sól og blíða eins og ávallt er á Akureyri í sumar en útiverurnar minni vegna einhvers sem kom úr loftinu og líktist rigningu og garðvinna því minni en ella en innivera meiri. Það er þó reynt að fara í gönguferðir með hundinn Þjakk en þar er þó einn hængur á því hundurinn er að verða gamall, þó hann fái ekki bréf þar um og gerist gigtveikur. Þar af leiðandi vill hann líkjast eigandanum og er haltur suma daga, og

Greinarhöfundur og Þjakkur hvíla sig.

þar duga ekki hækjur eða stafur til því Þjakkur vill ekki nota slíkt og hjólastól vill hann ekki sjá, sprautur fyrir gigtinni og forðatöflur verða duga. Ferðum til dýralæknis fer fjölgandi en þær fara í skapið á honum og lætur hann þær dömur sem þar eru vita óspart af því og er jafnvel dónalegur við þær, sem eigandanum líkar ekki enda ákaflega kurteis maður og vill vel að eigin mati.

***

Núna þegar tekur að hausta fara fundirnir okkar í gang og hefjast á stórum fundi með gestum af Reykjavíkursvæðinu, þar verður vonandi farið víða um völl og er andlega hliðin okkar hér fyrir norðan tekin fyrir. Ekki vanþörf á, því öll erum við skrýtnar skrúfur, misjafnlega þó eins og gengur. Hugsanlega skiljum við okkur betur eftir slíkan fund en það á eftir að koma í ljós. Þó svo að þessi skrif mín í MS-blaðið hafi farið víða um völl og efnið kannski ekki endilega um MS-sjúkdóminn sem slíkan, þá hef ég haft það í huga að ég er MS-sjúklingur og skrifin litast af því. Ef eitthvert ykkar hefur lesið þessa pistla mína þá er það vel en ég hef haft bæði gagn og gaman af þessum skrifum. Við Þjakkur kveðjum að sinni og vonum að þið hafið það sem allra best, eftir aðstæðum. ■

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Reykjavík

Happy Campers ehf
Hársnyrtistofan Aida
Heildverslunin Glit ehf
Heildverslunin Rún ehf
Heimilisprýði ehf
Hótel Frón ehf
Hótel Holt
Hótel Leifur Eiríksson ehf
Hótel Örkin, sjómannaheimili
Hreyfing heilsurækt
Húsafl sf
Húsalagnir ehf
Höfðakaffi ehf
Höfði fasteignasala
Icelandic Fish & Chips ehf
Í pokahorninu
Íbúðagisting.is
Ísfrost ehf
Íslenska auglýsingastofan
Íslenska Gámafélagið ehf
Íslenska umboðssalan hf
Íslenskir endurskoðendur
Íslenskir fjallaleiðsögum ehf
Ísloft blikk- og stálsmiðja ehf
Íslög - lögmannsstofa
Ísold ehf
Íþróttabandalag Reykjavíkur
Jafnvægi ehf-Aveda
JE Skjanni ehf, byggingaverktakar
Jónar Transport hf
JP Lögmenn ehf
K. H. G. Þjónustan ehf
K. Pétursson ehf
Kaffifélagið
Kaffihúsið Víkin-Sjóminjasafninu
Kemi ehf-www.kemi.is
Kjaran ehf
Kjörgarður
Klöpp Arkitektar-Verkfræðingar ehf
Kolibri ehf
KOM almannatengsl
Kopar & Zink ehf
Kringlan
Krydd og Kaviar ehf
Kvikk Þjónustan ehf
Kælitækni ehf.
Lagnalagerinn ehf
Landsnet hf-www.landsnet.is
Landssamband lögreglumanna
Linsan sf
Listvinahúsið, leirkerasmíði

Litla Bílasalan ehf
LOG lögmannsstofa sf
Lyfjaver ehf
Löndun ehf
Margt smátt ehf
Markó partners ehf
Matborðið ehf
Matthías ehf
Málarameistarar ehf
Málningarvörur ehf
Málningarþjónusta Þorkels ehf
MD vélar ehf-www.mdvelar.is
Meba-Rhodium
Merlo Seafood
Mirage slf
MS Armann skipamiðlun ehf
Múr og mál ehf
Myconceptstore
Nasdaq Iceland
Nexus afþreying ehf
Nonnabiti
Norðanmenn ehf
Nýi ökuskólinn ehf
Nýsköpunarsjóður atvinnulífsins
Oddgeir Gylfason, tannlæknir og læknir
Olíuverzlun Íslands hf
Opin kerfi ehf
Optimar Iceland
Orka ehf
Orkuvirki ehf
Ó. Johnson & Kaaber ehf
Ósal ehf
P&S Vatnsvirkjar ehf
Pálmar ehf
Pétur Stefánsson ehf
Poulsen ehf
Prentsmiðjan Leturprent ehf
Rafey ehf
Rafha ehf
Rafstilling ehf
Rafsvið sf
Raftíðni ehf
Raftækjaþjónustan sf
Rafver hf
Rarik ohf
Ratsjá ehf
Ráðgjöf ehf
Reiknistofa bankanna hf
Reki ehf
Reykjavík letterpress ehf
Reykjavíkurborg
Rima Apótek

Röntgen Domus Medica
SALON VEH
Samtök starfsmanna fjármálafyrirtækja-SSF
Sínus ehf
Skorri ehf
Slökkvilið höfuðborgarsvæðisins bs
SM kvótaping ehf
Smíðaðþjónustan ehf
Spilavinir ehf
Sportbarinn
Spöng ehf
Stansverk ehf
Sterna hópferðabílar
Stilling ehf
Stjörnuegg hf
Stólpi Gámar
Sýningakerfi hf
Sægreifinn
Söluturninn Grundarstíg
T.V. ehf tækniþjónusta og verktakar
Tandur hf
Tannálfur, tannlæknastofa
Tannlæknar Mjódd ehf
Tannlæknastofa Friðgerðar Samúelsdóttur
Tannlæknastofa Gísla Vilhjálmssonar
Tannlæknastofa Guðrúnar Haraldsdóttur
Tannlæknastofa Sigurðar Björgvinssonar
Tannlæknastofa Sigurjóns Arnlaugssonar ehf
Tannlæknastofa Sólveigar Þórarinsdóttur ehf
TBG ehf
Teiknistofan Form + Rými ehf
THG Arkitektar ehf
Timberland Kringlunni & Laugavegi
Toppfiskur ehf
Tort ehf
Tónastöðin ehf
Trausti Sigurðsson tannlæknir
Umslag ehf
Úra- og klukkaverslun Gilberts Ó Guðjónssonar
Úti og inni sf
VA arkitektar ehf
Varma & Vélaverk ehf
VDO verslun ehf
Veritas lögmenn
Verkfræðistofa Jóhanns Indriðasonar ehf
Verkfræðistofan Afl og Orka ehf
Verkfræðistofan Skipasýn sf
Verkfræðistofan VIK ehf
Verksýn ehf
Verslunartækni ehf

Alþýðusamband Íslands

Látum MS ekki stoppa okkur

Viðtal: Páll Kristinn Pálsson. Myndir: Úr fjölskyldualbúminu.

Hreyfihömlun verður iðulega til þess að MS-fólk hættir að ferðast, bæði hér innanlands en ekki síst til útlanda. Það á þó ekki við um Margréti Sigríði Guðmundsdóttur, sem er með MS, og eiginmann hennar Þóri Inga Friðriksson, en í sumar skelltu þau sér í heilmikið ferðalag til Danmerkur og Svíþjóðar.

Margrét Sigríður fann fyrst fyrir MS-sjúkdóminum árið 2005 en fékk ekki greiningu fyrr en 2012. „Það var vegna þess að ég er ekki með algengustu gerð MS,“ segir hún, „það er köst með einkennum sem ganga til baka, heldur hæga síversnun. Læknarnir voru því ekki alveg sammála í byrjun hvað gengi að mér. Ég er því ekki á neinum MS-lyfjum, enda engin lyf komin fram við þessari gerð sjúkdómsins. Ég byrjaði að nota hjólastólinn árið 2012, gat þó líka gengið aðeins meðfram því, en ári síðar hætti ég að geta stigið í fæturna að mestu. Núna er ég alveg föst við stólinn og fer allra minna ferða í honum og nota lyftara til að komast í rúmið og þess háttar. Svo það er fullt af hlutum sem ég get ekki lengur gert, en líka margt sem ég get gert. Ég geri það ekki ein, það er langt frá því, svo það munar miklu hvað Þórir er viljugur að stjarna við mig,“ segir Margrét og brosir kankvíslega til eiginmannsins, sem segist fyrir sitt leyti einnig finna fyrir takmörkunum sem MS setur.

Þórir: „Maður gerir ekki eins mikið og maður gerði, þarf að velja miklu betur í hvað maður vill verja tímanum, til dæmis varðandi áhugamálin, því maður stundar þau ekki með sama hætti og áður.“

Þau eiga 25 ára gamla dóttur sem er flutt að heiman og 18 ára strák sem býr heima. „En hann er svo duglegur að bjarga sér sjálfur, að það eru engin vandamál með hann,“ eru bæði sammála um.

Á fornar slóðir

En hvað varð til þess að þau ákváðu að ferðast til Danmerkur og Svíþjóðar?

M: „Ég bjó um tíma í Malmö í Svíþjóð þegar ég var yngri, á þar systkini og vinkonur og ættingja, sem okkur langaði að hitta. Ég á mjög erfitt með að fara í flug vegna hreyfihömlunarinnar, auk þess sem ég þarf á miklum hjálpartækjum að halda svo sem stóran bíl, lyftara, sturtustól og fleira dót, sem maður tekur ekki svo glatt með sér í flug, þannig að við fórum mjög

fjótlega að spá í að fara með ferjunni Norrænu, höfum reyndar gert það áður. Í kjölfarið könnuðum við hvers konar húsnæði við ættum kost á í Danmörku og Svíþjóð, töluðum meðal annars við MS-félagið um hvort það væri ekki í einhverjum slíkum samböndum. Þetta var skömmu fyrir síðustu jóla og þá reyndist planið ekki ganga upp varðandi ferðina heim með Norrænu svo við ákváðum að sleppa þessu. Nema hvað í byrjun mars, á föstudegi, fáum við tölvupóst um að það sé laust far fyrir okkur með Norrænu og fengum frest til að svara og greiða upp í topp fram á mánudag.“

P: „Það var ansi knappur fyrirvari af því við vorum ekki með húsnæði í hendi. En við ákváðum samt að stökkva á þetta og borguðum ferðina. Farmiðinn fram og til baka kostaði 250 þúsund fyrir okkur tvö, við þurftum sérstaka káetu sem er ætluð hjólastólafólki og bílinn okkar sem er í rauninni lítill sendiferðabíll.“

M: „Svo fórum við á fullt við að finna húsnæði og ætluðum upphaflega að vera í Malmö, finna íbúð þar, en þar var ekkert að hafa. Svo þá þurftum við að stækka radíusinn og fundum loks mjög fína íbúð í Kaupmannahöfn, alveg miðsvæðis.“

P: „Þetta var bara í gegnum þá frægu leigumiðlun Airbnb, alveg frábær íbúð á fyrstu hæð með lyftu og garði og öllu saman. Baðherbergið var með sturtu á gólfinu og allt aðgengi mjög gott. Á Amager og byggt 2013 – svo þetta gat ekki verið betra. Við vorum búin að útvega okkur afsláttarkort fyrir Stórabeltisbrúna og Eyrarsundsbrúna – svo það var ekkert mál að aka þarna á milli með Kaupmannahöfn sem útgangspunkt.“

M: „Við fórum líka upp í Smálöndin, nálægt Växjö, fengum þar að gista í sumarhúsi sem var með aðgengi fyrir hjólastóla. Þar vorum við með ættarmót við á úti í skógi – og vorum þarna í tvær nætur og allt gekk vel. Fjörutíumanna veisla og mikið stuð og frábært að geta verið með í einhverju svona og eftir á fannst mér ótrúlegt að þetta hefði tekist allt svona vel, því ég var að vissu leyti ekki laus við kvíða um að aðstæður yrðu mér ekki hagstæðar. Í því tilliti skipti líka miklu að hafa verið á okkar eigin bíl, með öllum mínum hjálpartækjum og -tólum.“

Flest eins og í sögu

Hvernig var að sigla með Norrænu?

P: „Það gekk mjög vel. Allt aðgengi til fyrirmyndar, káetan rúmgóð og auðvelt að komast um skipið. Við höfðum látið fólk hjá Smyril Line vita fyrirfram að við værum að koma með hjólastól og þá var tekið sérlega

Þórir Ingi og Margrét Sigríður á Knippelsbrú í Kaupmannahöfn.

vel á móti okkur. Það tók tvo daga að sigla til Hirtshals á Jótlandi og þaðan ókum við bara í einum rykk yfir til Kaupmannahafnar.“

Hvað voruð þið lengi í ferðinni?

M: „Allt í allt voru þetta þrjár og hálf vika. Við lögðum af stað klukkan 8 að morgni þann 17. júní og komum heim klukkan 21.30 þann 9. júlí. Þetta var heilmikið ferðalag fram og til baka, og líkamlega mjög erfitt, en við stoppuðum reglulega og ég gat farið í lyftarann inni í bílnum og teygt úr mér. En það var algjörlega þess virði að vera svolítið þreyttur og fá að upplifa allt það sem við gerðum.“

Og hvernig var veðrið?

P: „Við vorum mjög heppin með það, hitabylgja í gangi mestan hluta ferðarinnar, fór mest upp í 35 gráður og sól og fínt veður allan tímann.“

Lentuð þið ekki í neinum vandræðum?

P: „Nei, í rauninni ekki. Auðvitað komu upp ýmsar smávægilegar hindranir, en ekkert sem við gátum ekki leyst með smá útsjónarsemi og þolinmæði.“

M: „Ég bjóst við að hindranirnar yrðu meiri, enda vissum við ekki alveg hvað beið okkar á hverjum áfangastað. En þetta gekk allt saman vel. Ég vil einnig segja að í svona ferðir kemst fólk í mínu ástandi alls ekki eitt síns liðs. Partnerinn þarf að hafa mikið fyrir þessu,

gera það sem þarf að gera og redda því sem þarf að redda – og svo sit ég bara eins og einhver prinsessa.“

P: „En það var alveg þess virði. Við fengum rosalega flott frí út úr þessu.“

Aðvelt með aðstoð Netsins

Eruð þið þá ekki strax farin að skipuleggja næstu ferð?

M: „Ég sagði um leið og við komum heim að ég væri alveg til í að fara aftur. Enda sagði Þórir þegar við vorum að plana þessa ferð að ef hún gengi vel myndi ekkert stoppa okkur, það er um leið og við erum komin yfir til Evrópu á bílnum okkar þá getum við farið hvert sem er. Núna vitum við líka hvað við getum boðið bæði okkur sjálfum og bílnum, svo okkur eru flestir vegir færir.“

P: „Við þurfum bara að komast að heppilegum gisti-stöðum á þeirri leið sem við veljum. Og það er auðvelt að finna þá á netinu og sjá hvar þeir eru staðsettir, hvernig þeir líta út, hvernig aðgenginu er háttáð.“

M: „Flestum stöðum fylgja myndir og þá getur maður séð smáatriðin sem skipta máli, eins og hvernig sturtan er, hvort lyftarinn kemst fyrir og svo framvegis.“

P: „Það er ekkert mál að skipuleggja þægilegan akstur út frá gististöðum sem bjóða upp á aðstöðu fyrir fatlaða og rúnta um Evrópu.“

Ferðist þið eitthvað hérna innanlands?

Dönsk huggulegheit í Nýhöfn. Frá vinstri: Karlotta, Svafar, Róbert, Þórir Ingi, Margrét Sigríður, Erna, Einar, Rebekka og Hrefna.

M: „Já, við höfum gert nokkuð af því, farið í sumar- bústaðaferðir og erum þá einmitt með þær hjálpargæjur sem á þarf að halda, til dæmis þegar við leigjum bústaði af verkalyðsfélögum.“

Í Tívoli í hjólastól

Margrét sækir MS Setrið þrjá daga í viku, fer einu sinni í viku í sund á Reykjalandi og svo er hún heima á miðvikudögum. „Og þá er bara traffík,“ segir hún og hlær. „Alls konar heimilshjálp og hjúkrunarfræðingar og dagurinn fer í það. Við reynum svo að gera alltaf eitthvað um helgar, þó að það sé bara bíltúr í bæinn að fá sér ís. En svo þarf Þórir líka að fá að sinna sínum áhugamálum.“

Þórir vinnur fullan vinnudag hjá Bílanausti, stundum á laugardögum – og hans helstu áhugamál eru fjallgöngur og skotveiði. „Það hefur minnkað heilmikið í seinni tíð, en ég reyni að fara nokkrar ferðir á ári með félögum. Það gerir manni svo gott,“ segir hann.

M: „Ég vildi að hann gæti farið miklu meira og auðvitað langar mig líka til þess. En ég kemst ekki lengur í slíkar ferðir og verð að sætta mig við það. Það er bara þannig. Og svo tekur allt líka miklu lengri tíma, maður fær ekki lengur hugmynd og stekkur bara beint af stað.“

Þ: „Við reynum þó að gera eins mikið og við getum. Við höldum að það yrði rosalega erfitt að fara til Danmerkur og Svíþjóðar, en svo ákváðum við að taka slaginn, láta reyna á hvað við gætum og tækla bara það sem kæmi upp á – en svo var það bara ekkert stórvægilegt.“

M: „Það var kannski það sem kom okkur mest á óvart – að það kom ekkert stórvægilegt upp á. Og

ef sumir dagar voru eitthvað erfiðir líkamlega þá hvíldum við okkur bara meira næsta dag, fórum þá seinna af stað – jafnvel bara síðdegis. Nú, við fórum meira að segja tvisvar í Tívolið í Kaupmannahöfn – og þar er alveg frábær aðstaða fyrir fólk í hjólastól.“ ■

Við sumarhúsið í Växjö.

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Reykjavík

Verslunin Kvosin
Verslunin Rangá
Vélsmiðjan Harka hf
Vélvík ehf
Við og Við sf
Volcano House - Eldfjallahúsið
Vörubílastöðin Þróttur hf
Wise lausnir ehf
Paktak ehf
Þórarinn G. Valgeirsson
Þvottahúsið A. Smith ehf
Ögurvík hf
Ökumennt ehf
Ölstofa Kormáks og Skjaldar ehf
Örninn ehf

Seltjarnarnes

Falleg gólf-parketþjónusta frá 1984
Horn í horn ehf, parketlaginir
Innrömmun Guðmundar
Ljósmyndastofa Erlings
Nesskip hf
Nýjaland ehf
Sjávarsýn ehf
Vökvatæki ehf

Kópavogur

ALARK arkitektar ehf
Allianz á Íslandi hf
Arnardalur sf
Attentus-Mannauður og ráð ehf
Automatic ehf, heildverslun
Ásborg slf
bilalokkun.is
Bílaflæðningar hf
Bílamálunin Varmi ehf
Bílaþjónustan Bilaði bíllin slf
Bliki bílamálun & réttingar ehf
Blikksmiðjan Vík ehf
Bossanova ehf
Bókun sf endurskoðun
Byggðaðjónustan bókhald og ráðgjöf
Delíla og Samson sf
Dressmann á Íslandi ehf
Elfa Guðmundsdóttur tannlæknir,
s: 564 6250
Elva Björk Sigurðardóttir, tannlæknir
Farice ehf
Fidesta ehf, viðskiptaráðgjöf og önnur
rekstarráðgjöf
Fix ehf
goddí.is
Hamraborg ehf
Iceland Tranding ehf
Ingi hópferðir ehf
Ingimundur Einarsson ehf, málari
Init ehf
Ísfix ehf
JS ljósasmíðjan-Sláttuvélamarkaðurinn

JS-hús ehf
Karl K. Karlsson hf
Landvélar ehf
Laxakort ehf
Loft og raftæki ehf
Lögmannsstofa Guðmundar Þórðarsonar
og fasteignasala Kópavogs
mammaveitbest.is
MHG verslun ehf
Pottagaldrar ehf
Prófill tannréttung slf
Rafbreidd ehf, heimilistækjaviðgerðir
Rafgeisli ehf
Rafmiðlun hf
Rafnar ehf
Rafport ehf
Raftækjavinnustofa Einars Stefánssonar
Reynir bakari
RS snyrtivörur-L'occitane
Ræsting BT ehf
Saumastofa Súsönnu
Sigmenn ehf
Skalli
Slökkvitækjaþjónustan ehf
Sólarfilma ehf
Sports Direct
Stálsmiði Magnúsar Proppé sf
Söguferðir ehf
Söluturninn Smári
Tannsmíðastofan sf
Teitur hópferðabílar ehf
Tíbrá ehf
Tískuverslunin Ríta ehf
Vatn ehf
Veitingaþjónusta Lárusar Loftssonar
Vélaleiga Auberts Högnasonar ehf
Vidd ehf
www.mammaveitbest.is
www.weleda.is
Xperious ehf
Ýmus ehf, heildverslun
Þrif ehf

Garðabær

66°Norður
Aflbinding-Járnverktakar ehf
Garðabær
Geislataekni ehf-Laser-þjónustan
Hafnasandur hf
Hitakerfi ehf
Icewear
J.J.R. trésmíðir sf
Marás ehf
Pípulagnaverktakar ehf
Radíus ehf
S.S. Gólf ehf
Samey ehf
Samhentir
Úranus ehf

Val-ás ehf
Vörukaup ehf, heildverslun
Vörumerking ehf
Wurth á Íslandi ehf
Öryggisgirðingar ehf

Hafnarfjörður

Aðalskoðun hf
Aflhlutir ehf
Alexander Ólafsson ehf
Ás, fasteignasala ehf
Ásafí ehf
Batteríð Arkitektar ehf
Bergplast ehf
Bindir & Stál ehf, byggingavörur
Bílaverk ehf bílamálun og réttingar
BTC ehf-Musso varahlutir
Byggingafélagið Sandfell ehf
Efnalaugin Glæsir
Fjallakofinn útivistarverslun
Gaflarar ehf, rafverktakar
Garðasteinn ehf
GF Barnalækningar slf
Hafnarfjarðarhöfn
Hagstál ehf
Hagtak hf
Hella ehf, málmsteypa
Hinrik Kristjánsson
Hlaðbær-Colas hf, malbikunarstöð
Hólshús ehf
Hvalur hf
Kvikmyndaverstöðin ehf
Markus Lifenet ehf
Matbær ehf
Milli hrauna.is, heimilismatur
Músik og Sport ehf
Pappír hf
Rafrún ehf
Rennilist
Silkiprent ehf
Sjúkraþjálfarinn ehf
Spírall prentþjónusta ehf
Stálnaust ehf
Stigamaðurinn ehf
Strendingur ehf
Suðulist Ýlir ehf
Sæli ehf
Trefjar ehf
Umbúðamiðlun ehf
Umbúðir & Ráðgjöf ehf
Útvík hf
Vélaverkstæði Hjalta Einars ehf
Viðir og Alda ehf
VSB verkfræðistofa ehf
Álftanes
Dermis Zen slf
Eldvarnarþjónustan ehf

Lífið með MS

eftir Önnu Margréti Ingólfssdóttur

Fyrir tveimur árum síðan lauk ég BA-gráðu í félagsráðgjöf frá Háskóla Íslands og fyrr á þessu ári lauk ég diplomagraðu í fötlunarfræðum frá Háskóla Íslands. Lokaritgerð mín í félagsráðgjöf fjallaði um þau andlegu og félagslegu áhrif sem MS-sjúkdómurinn getur haft á fólk. Lokaritgerðin bar nafnið „Lífið með MS, andleg og félagsleg áhrif“ og mun ég hér á eftir reifa stuttlega þær hliðar ritgerðarinnar sem fjölluðu um sjálfshjálparhópa, fjölskyldur og parasambönd fólks með MS.

Anna Margrét Ingólfssdóttir.

sjúklingarnir eru margir. Algengt er að eftir greiningu þurfi fólk á aukinni umönnun að halda og gegnir nánasta fjölskylda þar mikilvægu hlutverki en hún er algengasti umönnunaraðilinn.

Fjölskyldan og MS

Einstaklingar með MS hafa mikla þörf fyrir andlegan stuðning sem þeir sækjast fyrst og fremst eftir hjá vinum og fjölskyldumeðlimum. Hver og einn fjölskyldumeðlimur sér þó sjúkdóminn á sinn eigin hátt og hegðar sér í samræmi við það. Mikið álag getur fylgt umönnunarhlutverkinu og þeim breytingum sem oft geta fylgt MS-sjúkdómnum, þetta hefur áhrif á alla meðlimi fjölskyldu þess sem greinist.

Miklu máli virðist skipta hvernig sambandi fjölskyldumeðlima var hátt að fyrir greiningu sjúkdómsins. Ef fjölskyldumeðlimir eru opnir fyrir því að gefa og þiggja þá eiga þeir auðveldara með að þiggja þann stuðning sem veittur er þegar á þarf að halda.

Ein af þeim leiðum sem einstaklingar með MS nota til þess að takast á við sjúkdóminn er að byggja upp og viðhalda félagslegu stuðningsneti með því að halda góðu sambandi við fjölskyldu sína og vini. Þeir tala þó um að samböndin og viðhald þeirra geti verið krefjandi og erfitt þegar þessir aðilar skilja ekki sjúkdóminn, geta ekki sett sig í þeirra spor eða reyna að vernda og veita aðstoð þegar hennar er ekki óskað. Þá virðast margir fullorðnir einstaklingar með MS hafa áhyggjur af þeirri byrði sem þeir telja að þeir leggi á fjölskyldu sína. Sumir þeirra reyna að fela ýmis einkenni sjúkdómsins fyrir áhyggjufullum fjölskyldumeðlimum og eiga við ööryggi að stríða sem getur meðal annars lýst sér í því að þeir segja fáum utanaðkomandi frá greiningunni. Makar og börn fólks með MS geta þurft að sinna um helmingi fleiri heimilisverkum en þau gerðu áður og bera því ósjálfrátt meiri ábyrgð á heimilinu. Þetta fer þó auðvitað alfarið eftir því hvernig birtingarmynd sjúkdómsins er hátt að í hverju tilviki fyrir sig.

Með óformlegri umönnun er átt við ólaunaða umönnun sem fjölskylda og/eða vinir veita. Formlega skipulögð umönnun frá heilbrigðis-yfirvöldum telst því ekki til óformlegrar umönnunar. Um 30% allra einstaklinga með MS þurfa á einhverskonar hjálp að halda heima fyrir, 80% þessarar aðstoðar er veitt af óformlegum umönnunaraðilum sem oftast eru hluti af fjölskyldu viðkomandi.

Rannsóknir hafa sýnt að ef álag á umönnunaraðila er mikið þá

eru þeir líklegri til að finna fyrir líkamlegri vanlíðan. Um 20% umönnunaraðila finna fyrir nýjum heilsufarsvandamálum í kjölfar umönnunarhlutverksins og tæpur helmingur upplifir versnandi langvinn heilsufarsvandamál. Eftir því sem umönnunaraðilar sinna hlutverki sínu lengur, því líklegra er að viðkomandi muni eiga við líkamleg vandamál að stríða. Við auknar kröfur til umönnunaraðilans aukast líkur á streitu en streitan eykur svo hættu á þunglyndi og hefur áhrif á andlega líðan hans.

Fjallað hefur verið heldur neikvætt um þau áhrif sem það getur haft á börn að eiga foreldri með MS-sjúkdóminn. Jákvæð merki þess hafa þó einnig fundist, börnin eru gjarnan bæði stolt og ábyrg. Þau neikvæðu áhrif sem hafa verið nefnd eru helst skertur frítími, aukin verkefni, ótímabær ábyrgð á heimilinu, auk meiri ótta og kvíða almennt. Þá hefur sumum börnum fundist að þau þurfi að fela sín persónulegu vandamál til þess að auka ekki á byrði foreldra sinna. Andlegur stuðningur við fjölskyldu

og nánustu vini þeirra sem eru með langvinna sjúkdóma er mjög mikilvægur þar sem mikil sorg getur gert vart við sig hjá þeim vegna stöðu ástvina þeirra.

Parasambönd fólks með MS

Þegar einstaklingur í sambandi eða sambúð greinist með MS-sjúkdóminn er mikilvægt að hafa í huga að báðir aðilarnir eiga um sárt að binda. Við sjúkdómsgreiningu þarfnast báðir aðilar stuðnings þó umhverfið viðurkenni það ekki endilega. Vegna eðli MS-sjúkdómsins veldur hann auknu álagi á þör sem þurfa oft á tíðum að takast skyndilega á við breytt hlutverk til lengri eða skemmri tíma. Þrátt fyrir það álag sem talið er að MS-sjúkdómurinn leggi á fjölskyldur er einnig mögulegt að sjúkdómurinn geti styrkt samband para, sem og fjölskyldunnar í heild. Stór hluti fólks í parasamböndum telur að sambandið hafi styrkst eftir greiningu sjúkdómsins. Þjartsýni virðist geta unnið á þunglyndi og auðveldað bæði einstaklingum og þörum að aðlagast sjúkdómnum.

Makar einstaklinga með MS gleymast gjarnan við greiningu sjúkdómsins, þeir lenda þó sjálfir í kreppu vegna sjúkdóms maka síns en þurfa oft að geta ýtt henni frá sér til þess að sýna stuðning. Makar geta fundið fyrir svipuðum kvíða til framtíðarinnar og hinn greindi. Vinir og ættingjar spyrja gjarnan um líðan einstaklingsins með MS en færri spyrja þó um líðan makans.

Æskilegt er að þör geti talað opinskátt hvort við annað og deilt áhyggjum sínum og hugleiðingum um sjúkdóminn. Á þennan hátt getur parið aðlagast sjúkdómsgreiningunni í sameiningu. Þetta er viðkvæmt

tímabil hjá þörum en sumir einstaklingar með MS geta fallið í þá gryfju að átta sig ekki á því hvernig maka sínum líður vegna eigin aðstæðna. Þrátt fyrir aukið álag sem fylgir því að eiga maka með MS er hvorki tíðni skilnaða né sambandsllita hærrí samanborið við þá sem ekki eru með sjúkdóminn.

Makar fólks með MS eru algengustu umönnunaraðilarnir (72%) en oftast er um að ræða karlmenn sem eru eldri en makar sínir. Algengasta aðstoðin sem umönnunaraðilar veita er að elda, aðstoð við að komast á milli staða, aðstoð við að sinna áhugamálum, sjá um heimilisverk, hjálpa fólki að klæðast og aðstoða fólk við daglegar athafnir á heimili sínu. Minna en fjórðungur umönnunaraðila segist hafa aðstoðað einstaklinga með MS við persónulegar athafnir í daglegu lífi svo sem salernisferðir og almennan þrífnað. Reynsla íslenskra félagsráðgjafa hefur verið sú að makar einstaklinga með MS búa oft við erfiðar heimilisaðstæður, njóta takmarkaðs stuðnings og hafa oft takmarkaða vitneskju um sjúkdóminn, þeir hafa því mikla þörf á fræðslu og stuðningi.

Kynlífsvandi (e. sexual dysfunction) er mjög algengur meðal einstaklinga með MS og getur hann haft veruleg áhrif á lífsgæði þeirra. Einungis 35,4% karla og 20,4% kvenna með MS hafa ekki upplifað

neinn kynlífsvanda. Svo virðist vera sem tíðni og umfang kynlífsvanda aukist með hækkandi aldri og eftir því sem einkenni sjúkdómsins há fólki meira. Algengt einkenni kynlífsvanda er að lengri tíma þurfi til örvunar en áður. Stinningarvandamál eru vel þekkt meðal karla með MS og hafa sumir þeirra miklar áhyggjur af dofa á þessu svæði líkamans. Konur með sjúkdóminn hafa einnig áhyggjur af kynlífsvanda sínum en þær finna sumar fyrir minni kynlífslöngun og eiga í erfiðleikum með að fá fullnægingu.

Sjálfs hjálparhópar

Sjálfs hjálparhópastarf getur haft jákvæð áhrif á fólk með MS sem er að læra að lifa með sjúkdómnum og þeim hömlum (og stundum fötlun) sem honum geta fylgt. Í sjálfs hjálparhópum er bæði lögð áhersla á hjálp til sjálfs hjálpar og jafnræði. Reynsla Dana af sjálfs hjálparhópum bendir til þess að æskilegt sé að leiðbeinandi hópsins sé sjálfur með MS-sjúkdóminn auk þess að búa yfir faglegri þekkingu. Talið er mikilvægt að einn einstaklingur hafi umsjón með hópstarfinu.

Eftir að ákvörðun um að hefja hópstarf á vegum félagsamtaka

hefur verið tekin þarf að útskýra aðferðir og markmið fyrir væntanlegum meðlimum starfsins. Sumu fólki þykir þó óþægilegt að tala fyrir framan aðra í hóp, sérstaklega þegar mál efnið snýst um það sjálft og getur það valdið því of miklu álagi. Aðrir geta haft mikið gagn af því að vera í hópi fólks sem styður hvert annað og miðlar af vitneskju sinni. Við það getur fólk komist að áður óþekktum leiðum til þess að takast á við og aðlagast sjúkdómnum á sem bestan hátt. Óæskilegt er að umræðan snúist um stöðugar kvartanir um ýmsa fylgifyska MS-sjúkdómsins og því er mikilvægt að hópurinn hafi öflugan leiðbeinanda sem getur stutt meðlimina og hjálpað þeim að koma auga á ljósu punktana og nýta aðlögunarhæfni sína. Talið er að enginn geti skilið betur það sem einstaklingur með MS-sjúkdóminn

gengur í gegnum heldur en manneskja sem er einnig með MS. ■

Helstu heimildir:

Andersen, S. (2003). *Heilbrigði býr í huganum: Að lifa með krónískan sjúkdóm*. Reykjavík: Parkinsonsamtökin á Íslandi.

Boyd, J. R. og MacMillan, L. J. (2005). Experiences of children and adolescents living with multiple sclerosis. *Journal of Neuroscience Nursing*, 37(6), 334-342.

Buchanan, R. og Huang, C. (2010). Health-related quality of life among informal caregivers assisting people with multiple sclerosis. *Disability and Rehabilitation*, 33(2), 113-121.

Corey, S. M. og Corey, G. (1997). *Groups, process and practice*. USA: Brooks/Cole Publishing.

Finlayson, M. og Cho, C. (2008). A descriptive profile of caregivers of older adults with MS and the assistance they provide. *Disabil Rehabil*, 30(24), 1848-1857.

Giersing, U. (1990). *Mig og min Sclerose*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Jobin, C., Larochell, C., Parpal, H., Coyle, P. K. og Duquette, P. (2010). Gender issues in multiple sclerosis: an update. *Women's Health*, 6, 797-820.

Kraft, G. H. og Catanzaro, M. (2000). *Living with Multiple Sclerosis*. New York: Demos Medical Publishing.

Margrét Sigurðardóttir. (2006). Fjölskylduþjónusta og stuðningsúrræði fyrir fólk með MS. Í Sigrún Júlíusdóttir og Halldór Sigurður Guðmundsson (ritstjórar), *Heilbrigði og heildarsýn, félagsráðgjöf í heilbrigðisþjónustu* (bls. 226-241). Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknarsetur í barna- og fjölskylduvernd (RBF).

McCabe, M. P. og McDonald, E. (2007). Perceptions of relationship and sexual satisfaction among people with multiple sclerosis and their partners. *Sexuality and Disability*, 25(4), 179-188.

Yahav, R., Vosburgh, J. og Miller, A. (2005). Emotional responses of children and adolescents to parents with multiple sclerosis. *Multiple Sclerosis*, 11(4), 464-468.

Fagleg og persónuleg þjónusta

Við leiðbeinum skjólstæðingum Sí, einstaklingum með þvagleka og aðstandendum þeirra og veitum ráðgjöf varðandi hjúkrunarvörur.

	4-6 00-01 < 0.5 lit	4-6 00-01 0.5-1 lit	4-6 00-01 1-2 lit	4-6 00-01 2-3 lit	4-6 00-01 3-4 lit	4-6 00-01 4-5 lit	4-6 00-01 5-6 lit	4-6 00-01 6-7 lit	4-6 00-01 7-8 lit
TENA Men									
TENA Lady									
TENA Pants									
TENA Flex									
TENA Comfort									
TENA Slip									

Hafðu samband og við sendum þér TENA bæklinginn.

Rekstrarvörur
- vinna með þér

Réttarhúsi 2 • 110 Reykjavík
Sími: 520 6666 • Fax: 520 6665
sala@rv.is • rv.is

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Reykjanesbær

Alex gistiheimili
Áfangar ehf-hreinlætisvörur
Bílar og Hjól ehf
Bílrúðupjónustan ehf
Dacoda ehf
DMM Lausnir ehf
IGS ehf Keflavíkurflugvelli
Maggi & Daði málarar ehf
Pulsuvagninn í Keflavík
Pústþjónusta Bjarkars ehf
Reiknistofa fiskmarkaða hf
Rörvirki sf
Samband sveitarfélaga á Suðurnesjum
Skartsmiðjan
Skólar ehf
Snyrtistofan Dana ehf
Suðurflug ehf
Toyota Reykjanesbæ
UPS á Íslandi
Útfarapjónusta Suðurnesja
Verkalýðs- og sjómannafélag Keflavíkur og nágr.
Verkfræðistofa Suðurnesja hf
Verslunarmannafélag Suðurnesja
Vökvatengi ehf
Þorvaldur H. Bragason tannlæknir

Grindavík

EVH verktakar ehf
Flísa- og múrþjónustan ehf
Flutningapjónusta Sigga ehf
Hafsteinn Sæmundsson
HK Verk ehf
Jens Valgeir ehf
Northern Light Inn
Ó S fiskverkun ehf
Sílfell ehf
Vísir hf

Sandgerði

Foldex ehf
Verslunarfélagið Ábót
Vélsmiðja Sandgerðis ehf

Garður

Sporði ehf
Veitingastaðurinn Tveir vitar, s: 422 7214
Þorsteinn ehf

Mosfellsbær

Blikksmiðjan Borg ehf
Dalsbú ehf
Fagverk verktakar sf
Garðagróður ehf
Glertækni ehf
Guðmundur S Borgarsson ehf
Hótel Laxnes-Áslákur
Hýsi-Merkúr hf
Kjósarhreppur
Múr og meira ehf
Nonni litli ehf

Reykjabúið ehf
Réttingaverkstæði Jóns B. ehf
Veislugarður ehf, veislupjónusta

Akranes

Bílar og dekk ehf
Grastec ehf
Runólfur Hallfreðsson ehf
Sjúkraþjálfun Georgs Janussonar
Skaginn hf-Þorgeir og Ellert
Smurstöð Akraness sf
Snókur verktakar ehf
Straumnes ehf, rafverktakar
Verslunin Bjarg ehf
Vélsmiðja Ólafs R Guðjónssonar ehf

Borgarnes

Ferðaþjónustan Húsafelli ehf
J.K. Lagnir ehf
Límtré Vínnet ehf.
Rjúkandi
Samtök sveitarfélaga í Vesturlandskjördæmi
Sigur-garðar sf
Traktorsverk ehf
Velverk ehf
Vélaverkstæði Kristjáns ehf
Vélaverkstæðið Vogalæk

Reykholt Borgarfirði

Garðyrkjustöðin
Garðyrkjustöðin Varmalandi

Stykkishólmur

Bókhaldsstofan Stykkishólmi ehf
Helluskeifur
Nesbrauð ehf
Þ.B. Borg trésmiðja ehf

Grundarfjörður

Soffanías Cecilsson hf
Suða ehf
Þjónustustofan ehf
Ólafsvík

Fiskmarkaður Íslands hf
Ingibjörg ehf
Litlalón ehf
Steinunn ehf

Snæfellsbær

Gistihúsið Langaholt á Snæfellsnesi

Hellissandur

Gistiheimilið Virkið
Kristinn J. Friðþjófsson ehf

Búðardalur

Vetis ehf

Reykhólahreppur

Þörungaverksmiðjan hf - Reykhólum
Ísafjörður
H.V. umboðsverslun ehf-Heklu söluumboð
Hafnarbúðin
Hamraborg ehf

Ísblikk ehf

Ráðhús ehf
Símaverið ehf
Sjúkraþjálfun Vestfjarða
Særaf ehf
Tækniþjónusta Vestfjarða ehf
Verkalýðsfélag Vestfirðinga
Verkstjórafélag Vestfjarða
Þristur - Ormsson
Þrymur hf,vélsmiðja

Bolungarvík

Bolungarvík
Bolungarvíkurhöfn
Fiskmarkaður Bolungarvíkur og Suðureyrar
Flugrúta Bolungarvík-Ísafjörður
Glaður ehf
Sigurgeir G. Jóhannsson ehf
Vélsmiðjan og Mjólnir ehf

Flateyri

Sjávargæði ehf

Patreksfjörður

Gróðurstöðin í Moshlíð
Vestmar ehf

Tálknafjörður

Bókhaldsstofan Tálknafirði
Garraútgerðin ehf
T.V. Verk ehf
Tálknafjarðarhreppur

Bíldudalur

Íslenska kalkþörungafélagið ehf
Þingeyri
Núpur Guesthouse
Tengill, rafverktaki

Staður

SG verkstæði ehf

Hólmavík

Hólmadrangur ehf
Hótel Laugarhóll

Dranganes

Fiskvinnslan Drangur ehf
Árneshreppur
Hótel Djúpavík ehf

Hvammstangi

Geitafell-Seafood Restaurant
Kidka ehf
Steypustöðin Hvammstanga ehf
Villi Valli ehf

Blönduós

Gistiheimilið Kiljan ehf
Húnavatnshreppur

Skagaströnd

Rafmagnsverkstæðið Neistinn ehf
Sjávarlíftækni-setrið BioPol ehf
Trésmiðja Helga Gunnarssonar ehf
Vélaverkstæði Skagastrandar

Virgni í daglega lífinu

eftir Kristbjörgu Rán Valgarðsdóttur, iðjuþjálfara á MS Setrinu

Það er mikilvægt fyrir alla að vera virkir þátttakendur í lífshlaupinu. Þegar veikindi ber að garði verða gjarnan miklar breytingar á daglegu lífi. Hlutverk og jafnvægi daglegrar iðju raskast og það þarf að aðlagast breyttum aðstæðum.

Kristbjörg Rán Valgarðsdóttir

Oft þarf að skipuleggja daginn upp á nýtt og finna nýtt jafnvægi og aðlaga eða sinna nýjum hlutverkum. Mikilvægt er að jafnvægi sé á milli eigin umsjár (þ.e. þess sem maður þarf að gera til að annast sjálfan sig), vinnu/skyldustarfa (þess sem er ætlast til að maður geri) og tómsunda (þess sem mann langar til að gera).

Ójafnvægi verður til dæmis þegar maður gerir lítið og hvílist umfram það sem er nauðsynlegt. Aðgerðaleysi getur ýtt undir vanlíðan, kvíða og þreytutilfinningu og þannig dregið úr virkni. Flestir hvíla sig

þegar þeir finna til þreytu en stundum er það einmitt þessi mikla hvíld sem er að valda þreytunni. Það er auðvelt að falla í þessa gildru en erfiðara að komast upp úr henni. Það má því segja að aukin virkni í daglegu lífi geti dregið úr þreytu og aukið ánægju og vellíðan.

En hvað er hægt að gera til að finna eigið jafnvægi?

Áhugi er undirstaðan

Til að finna áhuga þarf að stunda virkni en ef áhugi er ekki fyrir hendi er hætta á að fyrsta skrefið sé aldrei tekið. Virknin sjálf skapar áhuga

og það getur tekið góðan tíma að skapa vana og koma á rútínu. Ef áhugi er ekki fyrir hendi getur verið nauðsynlegt að prófa nýja hluti eða eitthvað sem áhugi var á áður. Þannig getur það orðið til þess að áhugi myndist og ný iðja verði hluti af daglegu lífi viðkomandi. Það má ekki gleyma að vani verður ekki til á einum degi og ákveðin ástundun þarf að vera fyrir hendi. Það er að miklu að vinna, virkni eykur getu til að sjá vandamál í nýju ljósi meðan aðgerðarleysi getur gert lífið flóknara og vandamálin geta vaxið í huga okkar og virkað óyfistíganleg.

Álag og streita

Streita er eitt af því sem veldur ójafnvægi í daglegu lífi og ber því að varast. Flestir tengja streitu við of mörg verkefni, mikið um að vera og kröfur umfram getu. Streita getur þó einnig stafað af því að gerðar eru of litlar kröfur sem veldur tilgangsleysi og leiða og ýtir undir iðjuleysi. Til að draga úr áhrifum streitu er mikilvægt að hafa t.d. gott skipulag og tímastjórnun (ekki fresta hlutunum fram á síðustu stundu) góðan nætursvefn og hollt mataræði.

Undir álagi bregðumst við oft við með því að láta athafnir sem við gerum okkur til gamans víkja. En ánægjulegar athafnir / tómsundir geta oft veitt okkur frí frá veikindum eða daglegu amstri. Tómsundariðja veitir manni tækifæri til að hvíla sig, hlaða batteríð og njóta athafna sem maður velur sér og eru mjög mikilvægar fyrir andlega og líkamlega heilsu. Gott er að finna hvað veitir orku en það geta verið margvíslegir hlutir eins og t.d. hreyfing, vinna að skapandi verkefnum, eða eitthvað allt annað. Mikilvægt er að fylla reglulega á tankinn því annars fer

Útsaumur á Setrinu.

fyrir okkur eins og bílnum sem gleymist að setja bensín á.

Litið í eigin barm

Það getur verið gott að líta í eigin barm og skoða hvernig er mitt jafnvægi. Mæla hvað fer mikill tími í hvern hluta í daglegu lífi: Er svefn of lítil? Eru tómstundir? Hvaða hlutverkum er ég að sinna og hverjum ekki? Er ég ánægð/ur með þessi hlutverk? Valdi ég þau sjálf/ur? Hvernig ætla ég að breyta jafnvæginu í lífinu þannig að ég sé ánægð/ur?

Gott er að staldra við, skoða hlutverkin, verkefnin sem fyrir liggja og forgangsraða í samræmi við gildi, trú og getu. Ekki gleyma tómstundum, þær skipta líka máli.

Hversu oft á dag tékkum við ekki á gsm-símanum okkar til að kanna stöðuna á rafhlöðunni og erum dugleg að hlaða símann þegar þörf krefur. Hvernig væri að taka þá umhyggju til sín og fylgjast betur með sjálfum sér og hlaða reglulega sína eigin rafhlöðu? Sinnum sjálfum okkur og verum virk! ■

Unnar ber á sólpallinn við MS-heimilið.

Aðferðir til að ná jafnvægi í daglegu lífi

- Lærðu að segja NEI eða jafnvel JÁ
- Vertu ávallt besti vinur þinn
- Njóttu gleðinnar í lífinu
- Forgangsraðu verkefnum
- Settu þér raunhæf markmið
- Gefðu þér tíma fyrir slökun
- Ekki reyna að vera öllum allt
- Gefðu þér tækifæri

Hjálpin mín – fingurspelka

Eftir Sigprúði Jóhannesdóttur

Mig langar til að segja frá snilldar hjálpartæki sem ég nota mikið.

Áður fyrr þrjónaði ég mikið en fljótlega eftir MS-greiningu hætti ég að geta það vegna máttleysis í vinstri hendi. Ég hafði ekki mátt í vísifingri til að halda garninu uppi. Ég þrjónaði sem sagt ekkert í um 10 ár. Þá var það að hún Kristbjörg, iðjuþjálfí hjá MS Setrinu, benti mér á fingurspelku sem gæti hjálpað mér. Spelkan heldur fingrinum uppi, eins og sést á meðfylgjandi mynd.

Ég hef nú notað spelkuna í um 8 ár og dugar hún vel ennþá. Þau eru mörg þrjónastykkín sem hafa orðið til vegna spelkunnar. Ég get ekki lýst því hvað þetta litla stykki hefur gert mikið fyrir mig. Gripurinn góði, sem kallast kallast Extension, fæst hjá Stoð í Hafnarfirði og kostar 9.750 kr. Spelkan er í samningi Sjúkratrygginga Íslands um endurgreiðslu kostnaðar vegna hjálpartækja.

Ása og Laura taka sporin.

Unnar og Brynjar sinna viðhaldi.

Sigurjón Sigurðsson færði MS Setrinu mosaíkverkið *Síðustu sporin* til minningar um eiginkonu sína Ósk Axelsdóttur, sem er jafnframt höfundur þess.

15. júní. MS Setrið fagnar 20 árum á Sléttuveginum.

Þrúnaðleikur og ljúfar veitingar.

Einbeiting. Veiga, Margrét Sigríður, Lilja og Kristján.

Margrét og Unnar leysa hnútinn.

Föngulegir starfsmenn MS Setursins.

Hvalasafnið heimsótt, fv. Berglind og Heba.

Ekki leiðinlegt hjá Ingibjörgu og Eddu.

Sólrikur dagur í Víkinni.

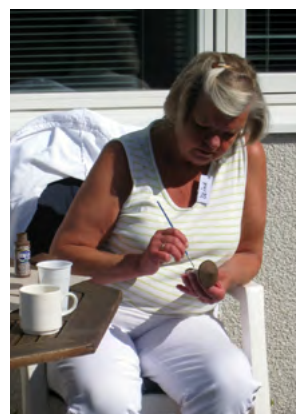
Sumarferðin í ár var á Njáluslóðir.

Sögusetrið á Hvolsvelli heimsótt.

Leiðsögumaður sumarferðarinnar, Bergþóra Bergsdóttir.

Ólína mundar pensilinn.

Ása, Hanna, Marteinn, Kristján og Guðjón sleikja sólina.

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Sauðárkrókur

Dögun ehf
FISK-Seafood ehf
Iðnsveinafélag Skagafjarðar
Kaupfélag Skagfirðinga
Petersen ljósmyndþjónusta
Sjúkraþjálfun Sigurveigar ehf
Skinnastöðin hf
Tengill ehf
Trésmiðjan Ýr ehf
Vörumiðlun ehf

Varmahlíð

Akrahreppur Skagafirði
Hestasport - Ævintýraferðir ehf

Fljót

Ferðaþjónustan Bjarnargili ehf

Siglufrjörður

Primex ehf
Veitingastaðurinn Torgið ehf

Akureyri

AUTO ehf, bílapartasala
ÁK smíði ehf
Ásco ehf, bílarafmagn
Baldur Halldórsson ehf
Bautinn og Smiðjan, veitingasala
Brauðgerð Kr. Birgir Snorrason
Bryggjan og Strikið veitingastaðir
Daglegt brauð ehf
Eining-löja
Farfuglaheimilið Stórholti
Framtal sf
Geisli Gleraugnaverslun
Gróðrastöðin Réttarhóll ehf-www.rettar-holl.is
Grófargil ehf
Hárstúdíóið Sunna ehf
HSH verktakar ehf
Húsprýði sf
Höldur ehf, bílaleiga
Ísgát ehf
KFJ Kranabílar
Knattspyrnufélag Akureyrar
Lögmannshlið lögfræðiþjónusta ehf
Miðstöð ehf
Pedromyndir ehf
Raftákn ehf-Verkfræðistofa
Samherji ehf
Seigla ehf
Sjúkrahúsið á Akureyri
Sóluskógar ehf
Straumrás hf
Timbra ehf, byggingarverktaki

Vegbúinn ehf-Gripa- og vöruflutningar
Verkval ehf
Vélaleiga HB ehf

Grenivík

Grýtubakkahreppur

Grímsey

Sigurbjörn ehf, fiskverkun
Sæbjörg ehf
Vélaverkstæði Sigurðar Bjarnasonar ehf

Dalvík

Ektafiskur ehf
Híbýlamálun, málningarþjónusta ehf
Njáll ehf
Ólafsfjörður
Árni Helgason ehf, vélaverkstæði
Kaffi Klara og Gistihús Jóa, s: 466 4044

Hrísey

Eyfar ehf

Húsavík

Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga hf
Bílaleiga Húsavíkur ehf
Bókaverslun Þórarins Stefánssonar
E G Jónasson rafmagnsverkstæði
Farfuglaheimilið Árbót-Berg
Gistiheimilið Árból
Gistiheimilið Sigtún ehf-www.gsigtun.is
Höfðavélar ehf
Kvenfélag Húsavíkur
Skóbúð Húsavíkur ehf
Steinsteypir ehf
Trésmiðjan Rein ehf
Vélaverkstæðið Árteigi
Víkurráð ehf
Ökuskóli Húsavíkur

Laugar

Kvenfélag Reykdæla

Mývatn

Dimmuborgir guesthouse
Hestaleigan Safarí hestar
Vogar, ferðaþjónusta

Kópasker

Eyjafjarðar- og Þingeyjarprófastsdæmi
Vökvaþjónusta Kópaskers ehf

Raufarhöfn

Önundur ehf
Þórshöfn
B.J. vinnuvélar ehf
Geir ehf

Egilsstaðir

Austfjarðaflutningar ehf

Bílamálun Egilsstöðum ehf
Bókráð, bókhald og ráðgjöf ehf
Dagsverk ehf
Fljótsbátar sf, hesta- og bátaleigan
Hitaveita Egilsstaða og Fella ehf
Hótel Eyvindará
Klausturkaffi ehf
Kúpp ehf
PV-pípulagnir ehf
Skógar ehf
Skógrækt ríkisins
Sænaútsel ehf

Seyðisfjörður

Seyðisfjarðarkaupstaður
Seyðisfjarðarkirkja

Borgarfjörður eystri

Álfacafé

Reyðarfjörður

Launafll ehf
Tól og Tæki sf

Eskifjörður

Egersund Ísland ehf
Fjarðarþrif ehf
H.S. Lækning ehf
Lindin fasteignir

Neskaupstaður

Fjarðahótel
G.Skúlason vélaverkstæði ehf
Síldarvinnslan hf
Tannlæknastofan

Fáskrúðsfjörður

Vöggur ehf

Stöðvarfjörður

Brekkan - Verslun og veitingastofa

Breiðdalsvík

Hótel Bláfell

Djúpivogur

Rán bátasmiðja ehf

Höfn í Hornafirði

Birkifell ehf
Bókhaldsstofan ehf
Eystrahorn - Albert Eymundsson
Ferðaþjónustan Gerði
Funi ehf, sorphreinsun
Gistiheimilið Hafnarnesi-
www.hafnarnesi.is, s: 844 6175
Málningarþjónusta Hornafjarðar sf
Sigurður Ólafsson ehf
Skinney-Þinganes hf
Sveitafélagið Hornafjörður

Eftirtaldir aðilar styrktu útgáfu þessa blaðs

Uggi SF-47
Vélsmiðja Hornafjarðar ehf
Þrastarhóll ehf
Öryggi og gæsla ehf
Öræfi
Ferðaþjónustan Svínafelli, www.svinafell.is

Selfoss

Bífreiðaverkstæðið Klettur ehf
Bókakaffið
Bókaútgáfan Björk
Búnaðarfélag Grafningshrepps
Byggingafélagið Laski ehf
Eðalbyggingar ehf
Fasteignasalan Árborgir ehf
Flóahreppur
Fossvélar ehf
Fræðslunetið, símenntun á Suðurlandi
Garðyrkjustöðin Syðri Reykjum 4 ehf
Gróðrarstöðin Ártangi ehf
Hjá Maddý ehf
Hótel Geysir
Hótel Gullfoss
Hótel Selfoss ehf
Hvíta Húsið
Jeppasmiðjan ehf
Jötunn vélar ehf
K.Þ Verktakar ehf
Kvenfélag Grímsneshrepps
Minni Borgir ehf
Mjólnir, vörubílstjórafélag
Nesey ehf
Pylsuvagninn Selfossi við brúarendann
Rakarastofa Björns og Kjartans, s: 482 2244
Renniverkstæði Björns Jensen ehf
Reykhúsið Útey
Smiðsholt ehf
Tannlæknaþjónustan.is
Valdimar Ingi Guðmundsson
Vélaverkstæði Þóris ehf

Hveragerði

Dychem á Íslandi
Garðyrkjustöð Ingibjargar
Hveragerðiskirkja
Kjörís ehf

Þorlákshöfn

Bergverk ehf
Hreingerningarþjónusta Suðurlands ehf
Járnkarlinn ehf

Ölfus

Eldhestar ehf
Litla kaffistofan
Ölfusverk ehf

Stokkseyri

Fjöruborðið

Laugarvatn

Ásvélar ehf
Lindin Veitingahús ehf

Flúðir

Flúðasveppir ehf
Fögrusteinar ehf
Hrunamannahreppur

Hella

Bílaverkstæðið Rauðalæk ehf
Freyðing ehf
Hestvit ehf
Hótel Leirubakki
Kanslarinn veitingahús
Ketó ehf
Kvenfélag Oddakirkju
Stracta Hotels
Suðurprófastdæmi
Söluskálinn Landvegamáttum ehf

Hvolsvöllur

Búaðföng-bu.is
EG Verktak ehf
Ferðaþjónusta bænda Stóru-Mörk
Gamla fjósið ehf

Vík

Hótel Katla
Hrafnatindur ehf
Mýrdælingur ehf

Kirkjubæjarklaustur

Geirland ehf, hótel og veitingarekstur

Hótel Laki

Icelandair Hótel Klaustur
Samband Vestur-Skaftf. kvenna
Sveitabragginn
Ungmennafélagið Ármann
www.horgsland.is - postur@horgsland.is,
s: 487 6655 & 861 2244

Vestmannaeyjar

Bíla- og vélaverkstæðið Nethamar ehf
Bílaverkstæði Sigurjóns
Bókasafn Vestmannaeyja
Bragginn sf, bílaverkstæði
Bylgja VE 75 ehf
Hárstofa Viktors
Hótel Vestmannaeyjar
Ísfélag Vestmannaeyja hf
J.R. verktakar ehf
Miðstöðin ehf
Net ehf
Ós ehf
Skipalyftan ehf
Tölvun ehf
Vestmannaeyjabær
Vöruval ehf
Þekkingarsetur Vestmannaeyja

VIÐ STYÐJUM ÞIG!

STOÐ sérfræðingar í hjálpartækjum

KYNNTU ÞÉR VEFINN OKKAR - WWW.STOD.IS

| Trönuhrauni 8 | 220 Hafnarfirði | Sími 565 2885 | www.stod.is | stod@stod.is

OTA SOL
GRYNN®

Holl, ristuoð hafragryjón

SÓLSKIN BEINT
Í HJARTASTAÐ